

ISLOM DINIDA EKOLOGIYA MUNOSABAT MASALASI

Tursunov Abdimo'min Shaxanovich

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiya universiteti

mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: abdimomintursunov641@.com

Tel: +998912286385

Annotatsiya. Ushbu maqolada islom ta'limoti doirasida, kishilarning tabiat va atrof-muhitga bo'lgan munosabati masalasi, ularning manbalari (Qur'oni karim, hadislar)da shuningdek, keyingi davr ilmiy adabiyotlarda keltirilgan ma'lumotlar va internet manbalari tahlili asosida ochib berilgan. Tadqiqotda inson, tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik, yahlit bir tizim ekanligi atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Tabiat, islom dini, Qur'oni karim, hadis, islomiy qadriyatlar, ekologik-estetik ong, atrof-muhit.

KIRISH. Islomiy qadriyatlar va ekologik-estetik ongning shakllanishi ijtimoiy-madaniy omillar bilan chuqur ildiz otgan. Ushbu omillarni tushunish ushbu qadriyatlar qanday rivojlanishi va shaxslar va jamoalar o'rtasidagi xatti-harakatlar, munosabatlar va amaliyotlarga ta'sir qilishini tushunish imkonini beradi. Islom ta'limotlari va amaliyotlarining tarixiy evolyutsiyasi jamiyatning asosiy qadriyatlarini shakllantiradi. Bunga ilk islom ulamolarining ta'siri, tarixiy voqealar va islomning turli mintaqalarda tarqalishi kiradi. Savdo, migratsiya va aloqa orqali boshqa madaniyatlar bilan o'zaro aloqa tarixan islom qadriyatlarini, jumladan, ekologik va estetik jihatlarni boyitish va moslashtirishga hissa qo'shgan.

ASOSIY QISM. Ta'lim, atrof-muhit va madaniy merosga oid hukumat siyosati ekologik va estetik kontekstlarda islom qadriyatlarini targ'ib qilish va integratsiyalashuviga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tarixiy kontekst, ta'lim,

jamoa ta'siri, madaniy o'zaro ta'sirlar, ommaviy axborot vositalari, atrof-muhit konteksti, iqtisodiy omillar va siyosiy ta'sir orqali bu qadriyatlar doimiy ravishda shakllantiriladi va qayta belgilanadi. Shuning uchun ham M.Xayrullayev: "IX-XII asrlarda musulmon madaniyatidagi umumiy madaniy yuksalish Movarounnahr va Xuroson olimlari ijodida o'zining yuqori cho'qqisiga ko'tarildi. Ellinistik davrning oxirlarida fan va madaniyat markazi Misrning Iskandariya shahri deb hisoblangan bo'lsa, IX-XII asrlarda esa, musulmon madaniyatining "oltin davri" bo'lmish fan va madaniyat rivoji Xuroson hamda Amudaryo ortidagi o'lka - Movarounnahr (Markaziy Osiyo) hududiga ko'chib o'tdi. O'sha davrlarda Markaziy Osiyodan Muhammad Xorazmiy (783-850), Ahmad Farg'oniy (tax. 865), Muhammad ibn Ismoil Buxoriy (810- 870), Muhammad Termiziy (824-892), Abu Nasr Farobiy (873-950), Abu Rayhon Beruniy (973-1048), Ibn Sino (980-1037), Mahmud Zamaxshariy (1075-1114) kabi yirik allomalar yetishib chiqdi, ularning benazir aql-zakovati ona zamin dovrug'ini olamga yoydi, nomlari esa tarix zarvaraqlariga abadiy harflar bilan yozildi" [1, B.7-11] deb ta'kidlaydi.

Islomiy qadriyatlar va ekologik-estetik ongning shakllanishiga turli ijtimoiy-madaniy omillar ta'sir ko'rsatadi. Islom o'ziga xosligi va uning an'anaviy jamiyatlarda shakllanishiga madaniy, falsafiy va diniy tushunchalar ta'sir ko'rsatadi. Bularga islom an'analarini zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlarga moslashtirish kiradi. Hindiston musulmonlari o'rtasida o'ziga xoslikni shakllantirish vaqt o'tishi bilan o'zgarishlarga moslashib, tarixiy, madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy omillarning murakkab o'zaro ta'sirini aks ettiradi. Bu holni faylasuf Aziziddin Nasafiy obrazli shaklda shunday ifodalaydi: "Birida o'lmagan odam, ikkinchisida tug'ilmaydi. Xordiqni istasang – ishda o'lgin, Xudoni istasang - o'zingda o'lgin. O'z ishingda o'lolmasang, hordiqni izlama, o'zingda o'lolmasang, Xudoni izlama"[2, B.52-53]. Lekin maqsad "Xudoni izlash bo'lmasligi kerak, chunki Xudo hamma yerda mavjuddir va uni izlashning hojati yo'q. Borliqning vujudi – Undan ... borliq Uning o'zidir" [2, B.53-54].

Islom dini atrof-muhit ham, odamlar ham Xudoning yaratgan narsalari bo'lib, o'zaro bog'liq ekotizimni tashkil qiladi, deb o'rgatadi. Insonlar, Xudoning

vakillari sifatida, yerga nisbatan rahm-shafqat va g'amxo'rlik bilan harakat qilishlari kerak. Islom ta'limoti barqarorlik va resurslardan mas'uliyatli foydalanishga urg'u berib, atrof-muhitga zarar yetkazadigan harakatlarni aniq taqiqlaydi. Bu ifloslanishdan qochish va barcha tirik mavjudotlarning farovonligini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Qur'on va hadislar xayriya va fuqarolik mas'uliyatini hisobga olgan holda atrof-muhitni muhofaza qilish va asrashga qaratilgan harakatlarni rag'batlantiradi. Islomdagi ekologik ta'lim odamlar tabiatdan mas'uliyat bilan foydalanishi va uni boshqarishi, kelajak avlodlar uchun uning barqarorligini ta'minlashi kerakligini o'rgatadi. Islomning ekologik axloqi global miqyosda farq qiladi, Indoneziya kabi ba'zi mintaqalar an'anaviy islom ta'limotlarini zamonaviy ekologik amaliyotlar bilan birlashtiradi. Islom ta'limoti atrof-muhitni muhofaza qilish va asrab-avaylashni diniy burch sifatida targ'ib qiladi, barqarorlikni, barcha mavjudotlarni hurmat qilishni va tabiiy resurslardan mas'uliyat bilan foydalanishni ta'kidlaydi[6, B.113-114].

Tabiat va atrof-muhitga oid islom ta'limotlarida barcha mavjudotlarni boshqarish, barqarorlik va hurmatga urg'u beriladi. Bu tamoyillar Qur'on va Hadislarda chuqur ildiz otgan bo'lib, ular atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy dunyo bilan axloqiy o'zaro munosabatlar bo'yicha keng qamrovli ko'rsatmalar beradi.

XULOSA. Xulosa qilib aytish mumkinki, Islom dini ta'limotidagi muvozanat tushunchasi ekologik muvozanatni saqlash va tabiiy tartibni buzmaslik zarurligini ta'kidlaydi. Islom shariati atrof-muhitga zarar etkazuvchi harakatlarni qat'iyan man etadi. Bunga ifloslanish, isrofgarchilik va tabiiy yashash joylarini yo'q qilish kiradi. Hadislarda payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning daraxt ekish va suvni tejash kabi atrof-muhitga g'amxo'rlik qilishni targ'ib qilgan ko'plab misollari mavjud. Islomning axloqiy asosi atrof-muhitni muhofaza qilishni kengroq axloqiy mas'uliyat bilan birlashtiradi. Atrof-muhitga mehr va ehtirom bilan munosabatda bo'lishda "Ehson" tamoyili ham shular jumlasidandir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Хайруллаев М.М. Ўрта Осиёда илк Уйғониш даври маданияти. - Тошкент: ФАН, 1994. – Б. 7-11.
2. Насафий Азизиддин. Зубдад ул-хақойиқ. Н.Комилов таржимаси. –Т.: Камалак, 1995. –Б. 52-53.
3. <https://www.sammuslim.uz/oz/articles/actual/kochat-ekish-fazilati?print=on>
4. <https://www.bukhari.uz/?p=32251&lang=oz>
5. Хорхе А.Ливрага. Избранные фрагменты.// Великие мыслители новых времен. М., 1991. Б.62.
6. Мотуридий. Таъвилот аҳли-с-сунна. Маждий Басаллум таҳрири остида. – Байрут: Дарул-кутубил илмия, 2005. – Ж. 1. – Б. 113-114.

